

Грудень 2023 р.

Олександр ЯКИМЧУК

**ЯК ГОТУВАТИ УЧНІВ ДО ІСТОРИЧНОЇ ОЛІМПІАДИ:
МЕТОДИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ. З ДОСВІДУ РОБОТИ.
(МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИСТУПУ НА ЗАСІДАННІ ПРЕДМЕТНОЇ МЕТОДИЧНОЇ КОМІСІЇ
ВЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ)**

ПРИМІТКА. При підготовці виступу використано джерело:

Т.О. Гребенчук. Готуємося до історичної олімпіади: методичні та інформаційні аспекти: Навчально-методичний посібник. – Біла Церква: КОІПОПК, 2015.

Щороку в закладах загальної середньої освіти України йде підготовка до олімпіад із базових дисциплін. Напружені випробування очікують не лише школярів, а й учителів, які докладають чимало зусиль, для виявлення обдарованих дітей та їх підготовки до інтелектуальних змагань. Умовою ефективної участі учнів в олімпіадах є системна робота. При цьому варто пам'ятати, що олімпіада не ставить за мету перевірити знання учнями навчальної програми з предмету, зокрема з історії.

Олімпіада – це захід інтелектуального, творчого рівня. Часто під час підготовки до участі в олімпіаді перед педагогами постає проблема забезпечення альтернативними підручниками, сучасною науковою, хрестоматійною, художньою літературою, електронними засобами навчання.

Важливою складовою цього процесу є також напрацювання різнопланових завдань, що вимагають всебічного і ретельного підходу до їх виконання.

Обсяг навчального матеріалу, який береться до уваги при підготовці завдань на I-III етапи олімпіади з історії, визначається програмами шкільних курсів історії та навчальним матеріалом основних і додаткових підручників, інших складових навчально-методичного комплексу (атласів, карт, довідників, енциклопедій тощо).

Отож, якщо ви вирішили взяти участь в учнівській олімпіаді з історії, налаштуйтеся на серйозну роботу: олімпіадний цикл триває практично весь навчальний рік – від вересня до кінця березня.

- **Пам'ятайте: успіх є наслідком системної праці, тому краще встановити для себе день/дні і години занять з історії. Оптимальною тривалістю одного заняття можна вважати академічну пару (80-90 хвилин).** Досвід показує, що надалі продуктивність праці знижується. **Періодичність занять – не менше одного разу на тиждень.** Результат прийде обов'язково.
- **Наступним етапом роботи має стати ознайомлення з нормативно-правовою базою з навчальної дисципліни.** У нашому випадку це програми з історії України та всесвітньої історії. Якщо ви навчаєте у старшій школі (10-11 класи), зверніться до **програм поглибленого вивчення історії України і всесвітньої історії** (вони теж розміщені на сайті МОН України). З одного боку, текст цих програм – це короткий конспект курсів найскладнішого для розуміння і засвоєння періоду ХХ – початку ХХІ століття. А з другого – права колонка програми (державні вимоги до рівня компетентності учнів) зададуть вам напрямки роботи над розвитком своїх знань, умінь, навичок і ставлень у їх органічній єдності (сучасна педагогічна наука називає їх компетентностями).

- Серйозною підмогою для вас буде і програма для ЗНО/НМТ з історії України в частині, що відповідає програмі й навчальному матеріалу, які вивчаються у 10-11 кл.
- Відразу заведіть окремий загальний зошит для конспектування. Роблячи записи, залишайте незаповненою близько третини сторінки (так ви зможете доповнити конспект пізніше). Конспект дозволить вам краще засвоїти матеріал та і поновити його в пам'яті.
- Створіть у своєму персональному комп'ютері чи ноутбуці окремий портфель або папку з назвою «Олімпіада». Файлами тут можуть бути матеріали по класах, окремих розділах або темах. З часом, зберігаючи напрацьований матеріал у зручному для вас форматі, ви будете мати серйозні масиви потрібної для вас інформації.
- Важливе значення мають підручники. Для I етапу олімпіади, коли обсяг матеріалу невеликий (він, як правило, не перевищує того обсягу, який вивчається в першій чверті), підручник, за яким працює школа, є **основним джерелом навчальної інформації для учня**. Для успіху на наступних етапах олімпіади одного підручника може бути замало. Ідучи на олімпіаду, погортайте сторінки підручників попередніх класів. Це особливо стосується учнів 8-х та 11-х класів, адже зміст завдань на олімпіаду охоплює матеріал від 6-го класу. (Тут не йдеться про знання всіх фактів, мається на увазі розуміння тенденцій і процесів історичного розвитку людства на тому чи іншому етапі, певних фрагментів ключових процесів того чи іншого періоду, які ввійшли до скарбниці надбань світової цивілізації. Наприклад, міфи Стародавньої Греції, відомі вислови древніх, титани Відродження та їх шедеври тощо).
- Важлива складова сучасного підручника з історії – **письмові та візуальні джерела**. Звертайте увагу також на них та спробуйте виконати пропоновані в підручниках завдання до цих типів джерел.
- Залучайте й **посібники**: хрестоматії, словники, довідники, атласи, контурні карти, схеми, таблиці, електронні посібники, робочі зошити і збірники завдань. Насамперед ми рекомендуємо ті посібники, котрі мають гриф Міністерства освіти і науки.
- **Критично ставтесь до інформації з Інтернету – всесвітнє павутиння може заплутати вас.**

Опрацювавши текст, складіть його короткий конспект. Це можуть бути план, тези, виписки, таблиці, схеми. Класифікуйте і систематизуйте інформацію. Пам'ятайте: будь-які події, явища і процеси можуть бути подані як сума простих частин (*ця мисленнєва операція називається аналізом, тоді як зведення частин до цілого – синтезом*).

На рівні буденної свідомості вони мають відповідати на прості запитання:

- Що відбувається?
- Коли відбувається?
- Де відбувається?
- Яке значення має те, що відбувається?

Під обкладинкою шкільних підручників зібрані найсуттєвіші, типові факти, події, явища і процеси з історії людства загалом та України зокрема. Якщо іти далі, то можна зробити аналіз тексту параграфу або його фрагменту і за такою схемою: **дати; історичні особи – учасники подій; історичні терміни**. Ці «три кити» історії як навчальної дисципліни дозволять вам краще засвоїти будь який матеріал і полегшать його виклад під час олімпіади. Вчіться викладати свої думки коротко і чітко. Якщо ви не сказали головне в перших двох-трьох реченнях, шанси ваших «сентенцій» на успіх і високу оцінку зменшуються з кожним наступним реченням.

Олімпіади з історії передбачають перевірку знань та умінь учнів у декількох площинах:

I. ЗАВДАННЯ, ЩО РОЗКРИВАЮТЬ РІВЕНЬ ВОЛОДІННЯ ФАКТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ (ПРАКТИЧНИЙ ТУР)

1. Робота з датами. Знання дат, що ілюструють провідні тенденції розвитку суспільства в той чи інший період має першочергове значення, адже хронологічна компетентність не дарма посідає перше місце серед спеціально-історичних компетентностей, які мають бути сформовані в учнів. Школярам пропонують розв'язати хронологічне рівняння, заповнити хронологічну таблицю (звичайну або синхронну), поставити у відповідну послідовність події і дати, визначити події за наведеними датами тощо. Для виконання таких завдань учні повинні добре знати дати основних та другорядних подій, орієнтуватися в детальній хронології окремої теми, вміти зіставляти події всесвітньої історії та історії України. Для підготовки до змагань та відповіді на такого роду завдання, крім підручників, варто скористатися хронологічними довідниками.

2. Оперування поняттями та термінами. Учні повинні не просто дати чітке визначення поняття чи терміну, але і вказати час та країну його виникнення, навести приклад застосування. Для цього варто скористатися історичними словниками. У відповіді важливо показати розуміння історичної термінології.

3. Заповнення та складання таблиць. Такий вид роботи досить проблематичний для юних олімпійців. Вони повинні вміти не тільки заповнити запроповану таблицю, де вже є часткова інформація, але й самі створити схеми чи таблиці за вказаною тематикою. Наприклад, заповнити таблицю згідно з поданим планом, заповнити порівняльну таблицю, самостійно називаючи ознаки порівняння, вписати в таблицю основні причини і наслідки визначних історичних подій, намалювати схему-таблицю до заданої теми. Уміння структурувати навчальний матеріал, виділяти основні його компоненти допоможе учням виконати такий вид роботи. А це уміння найкраще проявляється у складанні плану.

II. ЗАВДАННЯ, ЩО ІЛЮСТРУЮТЬ ЗНАННЯ ІСТОРИЧНОЇ КАРТИ (ПРАКТИЧНИЙ ТУР)

Просторова компетентність не дарма йде другою в переліку предметних компетентностей з історії. Тут є завдання кількох видів. Один вид роботи передбачає знання геополітичного розташування держав та його вплив на історичну їх історичну долю, історико-географічних регіонів окремих держав, їх територіально-адміністративний устрій в окремі періоди історичного процесу.

Інший – демонструє вміння нанести на карту хід бойових дій окремої воєнної кампанії, пересування народів за часів переселень, важливі культурні центри, колонії та метрополії тощо. Обидва види вимагають від учнів володіння методиками складання легенд до карти, розробки системи умовних позначень і відповідних художніх засобів, естетичного оформлення. **Працюйте з атласами** – вони сьогодні є справжніми навчально-методичними посібниками.

III. ЗАВДАННЯ ОПИСОВОГО ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ (ТЕОРЕТИЧНИЙ ТУР)

Такі завдання складають основу учнівських робіт на олімпіадах і оцінюються найвищими балами. Із заданої тематики школярам пропонують: написати статтю до історичного словника, підготувати виступ до наукової конференції, скласти розгорнутий план, пояснити теорії визначних істориків, розкрити вислови відомих постатей, обґрунтувати власну думку, зробити аналіз джерельної та історіографічної бази тощо.

Аналізуючи досвід попередніх років, відзначимо, що учні більш-менш успішно виконують тестові завдання. Труднощі викликають запитання, які вимагають аналізу та оцінки історичних процесів. У деяких випадках аналіз підмінявся описом подій. Тому в процесі вивчення історії слід більше приділити увагу проблемним питанням. Їх перевірка показує, що переважна більшість учасників олімпіади не зовсім уважно визначає зміст завдань, і як наслідок – бракує чіткої структури під час висвітлення питання, здебільшого відсутні аргументи, а має місце лише перелік фактів. Трапляються й випадки, коли висновки не підкріплюються історичними фактами.

Найскладнішими виявилися творчі запитання, в яких вимагалось аргументувати власні висновки. Значна кількість школярів майже не наводили достатньої кількості доказів або слабо аргументували свої думки. Таким чином, важливо звернути увагу не лише на вивчення історичних фактів, але й на формування умінь оцінювати значення цих фактів та чітко, логічно і структуровано аргументувати свої думки.

1. Готуючи завдання описового характеру, учні повинні дотримуватись наступної структури викладу матеріалу: У вступі треба подати короткий екскурс до теми, що розкриватиметься. Якщо тема складна (така, що допускає різні погляди та оцінки), варто коротко розкрити джерельну та історіографічну базу. Не забудьте вказати джерела та літературу, які ви опрацювали особисто та своє власне ставлення до цієї проблеми. Чітко сформульована та аргументована позиція завжди викликає повагу, навіть якщо, той, хто перевіряє роботу дотримується іншої точки зору. Вступ у жодному разі не повинен перевершувати 10 % всього обсягу викладу, інакше ви «заблукаєте в трьох соснах». Основна частина складає не менше 80% обсягу викладу. На основі хронологічного чи логічного принципів розглядаються причини, головні події та їх наслідки. Використовуючи детальний фактичний матеріал, прізвиська персоналій та вагомні аргументи, підтверджуються чи спростовуються різноманітні погляди і теорії, обґрунтовується власна думка. Припустимими є відхилення в описовість, відхід від наукового викладу матеріалу, підміна аргументів необґрунтованими звинуваченнями. Учні повинні чітко усвідомлювати різницю між літературним твором та історичним дослідженням.

ВИСНОВОК – орієнтовно до 5% від загального обсягу. Формуються короткі узагальнення, що опираються на висловлені в основній частині міркування. Такі складові можуть братися за основу і для будь-яких інших питань описового характеру.

2. Пишучи статтю до історичного словника, учням треба знати загальну структуру таких словників, методику і найменування розділів складання життєпису історичної постаті. Вони повинні дотримуватись обсягу та стилю написання, використовувати тільки перевірені дані з відповідних історичних джерел, акцентувати увагу на різноманітних напрямках діяльності. особи.

3. При складанні плану до окремо взятої теми школярі мають пам'ятати, що сама постановка такого завдання передбачає, що учасник олімпіади повинен уміти скласти складний план. Обов'язковими є вступна та заключна частини плану, упорядкована нумерація його пунктів. Кількість пунктів варто обмежити (не більше 3-5).

В курсі «Історія України» та «Всесвітньої історії» учні зустрічають чимало історичних образів. Під час олімпіади звернення до історичних персоналій є непростю проблемою, оскільки учень має виявити знання історичних портретів, зокрема князів, гетьманів, керівників національно-визвольного руху, політичних діячів, видатних представників суспільного і культурного відродження. Звичайно, що робота такого виду потребує

самостійних пошуків, використання довідкової, документальної та історико-публіцистичної літератури.

Для всебічного висвітлення історичних персоналій рекомендую:

1. Навести найважливіші біографічні дані.
 2. Простежити процес становлення особистості в конкретному середовищі.
 3. Визначити історичні умови, що відіграли роль у формуванні поглядів, якостей особи.
 4. Охарактеризувати участь історичної особи в суспільному житті.
 5. Визначити, інтереси якої соціальної групи, класу, політичної сили відбиває історична особа у своїй діяльності.
 6. Виявити вплив конкретної історичної особи на окремі галузі життя чи суспільнополітичні процеси.
 7. З'ясувати морально-психологічні якості історичної особи.
 8. Показати коло однодумців і соратників історичної особи.
 9. Визначити історичну роль особи та її вплив на певну сферу життя суспільства.
- Зрозуміло, що за час, відведений для написання олімпіадної роботи, практично неможливо реалізувати всі перелічені вище пункти, тому слід націлювати учнів одразу вибирати головне, причому саме ті питання, розкриття яких максимально відповідатиме поставленому завданню.**

ПРИМІТКА. При підготовці виступу використано джерело:

Т.О. Гребенчук. Готуємося до історичної олімпіади: методичні та інформаційні аспекти: Навчально-методичний посібник. – Біла Церква: КОШОПК, 2015.